

Munkások és az olvasás

1. Az életmód és az életkörülmények változásáról sok mindent elárul az a tény, hogy az egyén mivel, milyen gyakran foglalkozik szabad idejében. A szegedi ipari munkásság életmódjának kutatása során a szabad időben végzett tevékenységek közül kiemelt figyelmet szenteltünk az olvasásnak. A behatóbb elemzést és ennek összefoglaló ismeretét az a Délmagyarországi hasábjain az indokolja, hogy a *könyv-olvasás az az elfoglaltság, amelynek időfelhasználása és gyakorisága alapján a legpozitívabb képet rajzolhatjuk a szegedi nagyüzemi munkásság aktív művelődéséről.*

Az olvasással kapcsolatban először az időmérleg-felvételek alapján megállapított szabad idő nagyságából kell kiindulnunk. Ez az átlag szegedi ipari munkás esetében munkanapon 2 óra 40 perc, vasárnap 7 óra 11 perc. Ebben az időmennyiségben 15 féle elfoglaltságot találunk, köztük az olvasási tevékenységeket, azaz az újság-, (folyóirat-) és könyv-olvasást. Előre kell azonban bocsátanunk, hogy a szabad időt a tévézés uralja, ehhez csatlakozik a többi tevékenység. A szegedi ipari munkások munkanapon a szabad idő 56 százalékát, vasárnap 37 százalékát fordítják tévézésre.

Azt látjuk azonban a 24 órási időmérlegen belül a szabad idő elfoglaltságok rangsorából, hogy az átlagidőt tekintve munkanapon az olvasás (újság-, folyóirat-, könyv-olvasás együttesen) a tévézés után következik; vasárnap viszont már megelőzi a tévézést, a vendégeskedés, a szórakozóhelyen való tartózkodás és a séta.

Hétköznap a szegedi ipari munkás átlag 17 percet fordít újság- és könyv-olvasásra együttesen. Ez szabad idejének egyikelencede. Vasárnap 26 percre emelkedik az olvasásra fordított idő, azonban ez a megnövekedett szabad időnek csupán 6 százalékát jelenti. A felhasznált idő növekedése ellenére az olvasás funkciója kisebb a szabad idő eltöltésében vasárnap, mint a munkanapon.

Az olvasásra fordított átlag idő tekintetében mindkét napon előnyösebb helyzetben vannak a férfiak, a szakképzett munkások,

és azok, akik kereső-, termelőmunkájukon kívül nem végeznek jövedelemkiegészítő tevékenységet.

Természetesen nem mindenki olvas hétköznap és vasárnap újságot, vagy könyvet. Tehát a továbbiakban már nem a mindenkire vonatkozó átlagidőről, hanem a ténylegesen olvasók arányáról és a ténylegesen felhasznált időről beszélünk.

Az olvasót meglepheti, ha azt írjuk, hogy munkanapon és vasárnap csak minden 8-9. munkás olvas újságot. Háromnegyed, illetve egy óráat fordítanak erre. Ezt a megállapítást ki kell egészítenünk azzal, hogy az időmérleg-felvétel alkalmával a megkérdezett munkások 30 perces időegységben mondták el a „tegnap” elfoglaltságait. Ha valaki ez alatt a 30 perc alatt más tevékenységet is folytatott és azt fontosabbnak tartotta, mint az újság átlapozását, valamelyik cikk, hírek, sportrovat vagy az apróhirdetések átfutását, akkor ezt a másik elfoglaltságot említette. Mindez egyben azt is jelenti, hogy bár a szegedi ipari munkások 93 százaléka valamelyik napilapra és hetilapra előfizet (pl. Délmagyarországra 83%, Népszabadságra 13%, Népszavára 3%, egyéb napilapra 10%), nem olvassák azokat naponta, mindennapos gyakorisággal. Az előfizetők többségénél inkább beszélhetünk a napilap átfutásáról, egyes rovatok átnézéséről, mintsem azok mindennapos, rendszeres olvasásáról. *Nagyon valószínű, hogy a napilap felületes átnézése olyan csekély információs hatást jelent, hogy a tevékenységet említésre méltónak sem tartják.* Még az átlagnál is kisebb arányban olvasnak rendszeresen a munkások, a szakképzetlen munkások és azok, akik jövedelemkiegészítő munkát végeznek.

Munkanapon a munkások 12 százaléka, vasárnap 18 százaléka vesz könyvet a kezébe. Akik hétköznap időt szakítanak maguknak a könyv-olvasásra, azok átlag másfél órát fordítanak erre a tevékenységre, vasárnap néhány perccel többet.

A könyv-olvasók aránya munkanapon 4% (segédmunkások) és 23% (közvetlen termelésirányítók) közötti széles skálán helyezkedik el, vasárnap kisebb a szakadék. A betanított- és se-

gédmunkások között a könyvet olvasók aránya vasárnap legáltalában a kétszeresére emelkedik, de így sem éri el az átlagot. Úgy gondoljuk, hogy a kevésbé szakképzett, illetve kvalifikálatlan munkások bizonyos csoportjánál fokozott mértékben játszik közre a vasárnap rendelkezésre álló nagyobb időmennyiség, másrészt a könyv-olvasás számukra nem hétköznapi, hanem *ünnepi elfoglaltság.* A kevésbé rendszeres olvasónak fel kell készülnie erre mind fizikailag, mind lelkiileg, ezért munkatevékenység közvetlen környezetében nem érdemes végezni ezt a tevékenységet.

A szabad idő nagyságából és az olvasásra fordított idő mennyiségéből arra a következtetésre juthatunk, hogy általában az újság- és a könyv-olvasás együttesen ugyanazon a munkanapon nem teszi lehetővé a tévézést, mert erre már nem jut idő. Legfeljebb még néhány perces családi elfoglaltságot (beszélgetést) tesz lehetővé a rendelkezésre álló szabad idő. Amennyiben a tévézéshez társul valamelyik olvasási tevékenység, hasonlóan legfeljebb egy — néhány perces — szabad idő elfoglaltság fér még a szabad idő keretébe.

A tényleges időráfordítás alapján úgy gondoljuk, hogy akik munkanapon — elsősorban könyvet — olvasnak, azoknál az olvasási tevékenység éppúgy szervezi a szabad idő eltöltését, mint a többségénél a tévézés. A szegedi ipari munkások esetében ez minden 8-9. személyről mondható el. Azt nem tudjuk pontosan, hogy a többiek mit csinálnak, de a fent elmondottak alapján is látjuk, hogy munkanapon mit csinálnak a könyv-olvasók szabad idejükben, annak kerete milyen tevékenységet tesz lehetővé a számukra.

A Központi Statisztikai Hivatal vizsgálata szerint a munkások közül a tartozók 14,4 százaléka olvas könyvet egy átlag napon. Ha figyelembe vesszük, hogy a szegedi ipari munkások 12 százaléka a munkanapon, és 18 százaléka vasárnap végzi ezt a tevékenységet, akkor megállapíthatjuk, hogy a szegedi nagyüzemi munkásság a napi könyv-olvasók aránya terén megközelelti az országos átlagot.

DR. SZENTIRMAI LÁSZLÓ
(A befejező részt jövő vasárnap közöljük)

Történelmi városok — kulturális központok

Szinte szállóigévé lett mostanában a televízió jól ismert műsorcíme: *Unokáink is látni fogják.* Alkalmazzuk jó értelemben, célozván arra, hogy amit szépen, maradandóan alkotott a mai generáció, azt még a XXI. században is dicsérni, talán csodálni is fogják. S idézzük némi gúnyos felhanggal is, ha valamiről úgy tartjuk: ezért még a késői unokák is fejcsóválva emlegetik az 1970-es, 80-as évek embereit.

Kiszámíthatatlan ugyan, hogy a jövő század magyarjainak mire lesz gondjuk, annyi azonban szinte biztos, hogy számon kéri rajtunk a még régebbi idők emlékeinek megőrzését. Hiszen mi is sajnáljuk, hogy történelmünk sok évszázadából alig van látnivalónk. Kötelességünk tehát, hogy ami van, azt őrizzük meg, s eleve úgy kezeljük, hogy unokáink is láthassák.

Ne bolygassuk a viszontagságos múltat, amelyhez a néhány évtizeddel ezelőtti gondatlanságok is hozzájárultak a maguké. Induljunk ki csupán abból, hogy maradt még néhány városunk, amelyeknek évszázadokon át kialakult épületegyütteseit elemi érdekünk megvédeni a jövő számára. Annak pedig szinte önként kínálkozó módja: a városok kulturális központtá alakítása, illetve ilyen funkcióinak védelme.

Mint például a budai Várban sikerült. Igaz, hogy több évtizedes munkával állították helyre a történelmi falakat, az Anjou- királyok, Zsigmond és Mátyás király palotáit, de a végeredményt tudjuk. Múzeumok, kép- és könyvtárak kerültek a Várba, s ha — amiben bízunk — a történelem békés évszázadokat enged megélni az egymást követő nemzedékeknek, ezen az állapoton bizonyára nem akarnak és nem fognak változtatni a sokadik unokák sem.

Az elmúlt negyedszázadban három párt- és kormányhatározat is rendelkezett az építésügyről. Ezek közül a legújabb az 1985-ben kelt, a meglévő épületek helyreállításáról és rendeltetészerű használatáról. Kétségtelen,

hogy ezekben is, mint népgazdaságunkban általában — az első helyen a lakásépítés és -helyreállítás szerepel, ennek okát és jelentőségét nem kell külön indokolni. De ezzel együtt súlyt kapott a műemlék és műemlékjellegetű épületek karbantartása, a védett és védelemre méltó városok központok ügye.

Sorolhatjuk a példákat. Sopronban már évtizedek óta tart a városközpont rehabilitációja, ennek során — néhány, nem tanácsos kézből levő épület kivételével — szinte teljesen sikerült helyreállítani, illetve megőrizni az ősi városmagot. Itt a lakásokon kívül csaknem kizárólag kulturális intézmények és idegenforgalmi látványosságok számító műemlékek vannak. Kissé túlságosan is: a történelmi városban jöszörelve olyan hely — vendéglő, eszpresszó stb. — sincs, ahol a nevezetességek nézegetése közben megpihenhetnének. S a másik szélsőség: bár volna rá lehetőség, máig sem tiltották ki a városközpontból a gépkocsiforgalmat, amely pedig köztudomásúlag károsítja a falakat, rongálja a levegőt.

Ez utóbbi téren előbbre jár Eger és Székesfehérvár. Mindkét régi városmagot — s benne a sok látnivalót — megvédték az autótól (noha ez Egerben egyelőre nem vonatkozik az éjjel-nappal árut szállító tehergépkocsikra). További tennivaló az, hogy helyiségszereléssel kell gondoskodni a történelmi városoknak még hangsúlyozottabban kulturális központtá emeléséről. Az alapok és az adottságok megvannak mindkét helyen.

Pécsen sikerült olyan múzeum-terület kialakítani, amelynek már Európa-szerte híre van. Hasonló a helyzet Szentendrén, ahol szinte minden idegenforgalmi igényre megnyílik egy-egy új múzeum vagy állandó kiállítás. Pedig az utóbbi helyen lényegesen megnehezíti a kulturális városközpont kialakítását, hogy a házak többsége személyi tulajdonban van.

Említhetjük Győrt is, ahol szépen halad a történelmi városmag helyreállításának, megőrzésének és méltó hasznosításának terve, vagy Veszprémet, amelynek ősi várát ugyancsak tiszteltre méltó útemben hozták rendbe. Ide kívánczolok Kőszeg, a Nyugat-Dunántúlnak Sopron mellett második műemlékvárosa, és Vác ugyancsak imponáló törekvéssel. Szombathelyen a Képtár része a városközpont rehabilitációjának — s még mindig nem szőlünk minden városról, amely éppen az utóbbi években-évtizedekben törekszik arra, hogy korszerűen őrizze meg saját múltját. Az pedig része a nemzeti múltnak.

Készülnek az ország legtöbb városának, nagyobb községeinek rendezési tervei. Valamennyiben jelentős szerepet kap a meglévő értékek védelme. Az viszont már elsősorban a helyi tanácsokon, kulturális területek vezetőin, az ott élő szakembereken és a lakó-patriótákon múlik, hogy hol, milyen mértékben tudják mozgósítani az erőket a célok elérése érdekében. Vagyis, hogyan, mennyire és mikor sikerül raktárak, termelőüzemek, szövetkezeti helyiségek helyett könyvtárakkal, művelődési házakkal, képtárakkal és egyéb kulturális intézményekkel benépesíteni a védelemre méltó városok magok.

Kétségtelen, hogy mindezek anyagi áldozatokat is kívánnak, hiszen központi alapokból ma nem sokra telik. Azt a keveset jól, gazdaságosan felhasználni, és hozzá a helyi lehetőségek célszerűen társítani — ez ma a legfontosabb tennivaló a történelmi városok kulturális hasznosítása terén. Hogy unokáink büszkék legyenek arra, amit a mai generációk hagynak rájuk.

LEV DANYILEVIC
(APN)

VÁRKONYI ENDRE

Dmitrij Sosztakovics tizenöt szimfóniát, ugyanennyi kvartettet, triót, kvintettet alkotott. Komponált ezenkívül két zongora-, két hegedű-, két csellóversenyt, egy oratóriumot, melynek címe: Dal az erdőkről, huszonegy zongora-prelúdiókat és fűgát, szonátákat, dalciklusokat és számos filmzenét. Leginkább a szimfonikus és a kamarazenehez vonzódott, de a színpadi zene-művek is érdekelték. Ez utóbbiak közé tartozik a Gogol-elbeszélésből született vígopera. Az őrr, a Leszkov-kisregény operaváltozata, a Katerina Izmajlova, három balett, egy operett.

Sosztakovics Leningrádban született. Apja vegyész mérnök volt. Kilencéves korában kezdett zongorázni édesanyja felügyelete alatt zeneiskolában, majd konzervatóriumban folytatta tanulmányait. 1923-ban sikerrel elvégezte a zongora szakot Leonyid Nyikolajev osztályában, majd 1925-ben a zeneszerzői szakot is, Makszimilian Stejnberg osztályának növendékévé. 1927-ben indult az első Nemzetközi Chopin Zongoraversenyben, ahol dicséret oklevelet kapott.

1926. május 26-án tartották Sosztakovics I. Szimfóniájának ősbemutatóját. A mű a fiatal zeneszerző diplomamunkája volt, és világhírt szerzett alkotójának. Olyan karmesteregyenységek tűzték műsorukra, mint Bruno Wal-

Sosztakovics az emberiség nevében szól...

ter, Leopold Stokowsky, Arturo Toscanini. O. Dawns kritikusa ezt írta róla a New York Times hasábjain: „Ezt a partitúrát valóban áthatja a forradalmi Oroszország szelleme, amely gyermekkorától fogva nevelte Sosztakovicsot”.

Nem sokkal később megszülettek a híres Sosztakovics-operák, amelyek szenvedélyes vitákat váltottak ki. Az őrr szatirikus hangvételű, a Katerina Izmajlova a művészre jellemző humanista szemléletet, az emberi együttérzés gondolatát szövegezte meg. Ez utóbbit a világ számos operaházában bemutatta, játszották Moszkvában, Leningrádban, New Yorkban, Londonban, Prágában, Zürichben, Stockholmban.

A humanizmus eszméjéhez a művész egész életén át hű maradt. Ötödik szimfóniájáról például így beszélt: „Szimfóniám témája a személyiség kialakulása. Művem alapmotívuma az ember egész benső világa”.

Attól a pillanattól kezdve, hogy a fasiszta Németország megtámadta a Szovjetuniót, a zeneszerző minden erejével a megszállók ellen harcolt. Leningrád ostroma idején, a blokád hónap-

jai alatt tűzoltóosztag tagjaként a zeneakadémia tetefén őrködött. Az ostromlott városban született Sosztakovics világhírdvé vált VII. Leningrádi szimfóniája.

Ugyancsak hatalmas sikere volt a zseniális VIII. szimfóniának is, amely a Sosztakovics-szimfóniák tragikus vonalának legkiemelkedőbb darabja. A mű zenei poéma, amely arról a végtelen fájdalomról, mérhetetlen szenvedésről szól, amelyeket a fasiszmus okozott az emberiségnek. A zeneszerző ezt az alkotását Jevgenyij Mravinszkijnek, a kiváló szovjet karmesternek ajánlotta.

A háború után Sosztakovics a béke egyik legaktívabb harcosa lett. Kilencedik szimfóniáját a békeharc eszméje hatja át. A Dal az erdőkről című oratórium ugyanazt a témát folytatja, már a szovjet szép alkotó munkájának bemutatásával.

A zeneszerző háború utáni művészete káprázatos sokrétű. Tizedik és tizenötödik szimfóniáját mély pszichológiai tartalom jellemzi. A XI. és a XII. szimfónia az 1905-ös és az 1917-es oroszországi forradalmak témájához kapcsolódik. E művek egy hőseposz lapjai, ahol az előtérben a nép és a forradalmi harc

ál. A XIII. és a XIV. szimfónia vokális és operai elemeket is tartalmaz. A XIII. szimfónia szövege Jevgenyij Jevtusenko egyik verse, a Tizennegyedik szimfónia szövege több költő — így Garcia Lorca, Guillaume Apollinaire, Vilgelm Kjuhelbeker (Puskin barátja), Rainer Maria Rilke műveiből állt össze. A komponista szavallal élve, ez az alkotás a szerelem, az élet és a halál örök témáiról szól.

Élete utolsó éveiben Sosztakovics figyelme a vokális zene felé fordult. Kíséret nélküli kórusműveket, dalciklusokat és románcokat írt. Kiemelkedő jelentőségű az Alekszandr Blok verseire komponált dalciklus. A szimfóniák alkotója, a tragikum, a hősi pátoz művésze itt mint a finom líra ihletett megszólaltatója jelenik meg.

Súlyos beteg, de akarata és alkotóereje teljében született utolsó, XV. szimfóniája és a tizenötödik kvartettje. A Michelangelo szövegére írt vokális szvit szinte összefoglalta legfontosabb témáit: ismét felhangzik az igazságtalanság elleni tiltakozás, újra megszólal az alkotások, az embereknek szentelt élet gondolata. Az utolsó előtti rész címe: Halál, az utolsó: Halhatatlanság. Sosztakovics 1975-ben halt meg.